

УДК 94(477/86):271.4-722.53(092)

ОТЕЦЬ ПОРФИРІЙ СТУПНИЦЬКИЙ (1847–1926): ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА

Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра соціально-гуманітарних наук, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: r.deliatynskyi@ukr.net*

Актуальність дослідження полягає у спробі реконструкції історичного портрета греко-католицького священника на тлі суспільно-політичних процесів у Галичині наприкінці XIX – у першій чверті XX ст. Звернення до постаті чергового душпастиря, що продовжує серію наших досліджень біографій духовенства Станиславівської єпархії¹, обумовлене необхідністю формування об'єктивних оцінок історичного розвитку Греко-Католицької Церкви на основі аналізу джерел та застосування нових методологічних підходів, зокрема, біографістики й «історії повсякденності». Наявні в сучасній українській історіографії оцінки ролі греко-католицького духовенства у формуванні національної ідентичності українців Галичини, тези про духовенство як «кузню кадрів інтелігенції»², очевидно, потребують нового осмислення на конкретних прикладах. Активна суспільна діяльність священників, стимульована особливим «кодексом поведінки», сформованим внаслідок церковно-релігійних реформ Габсбургів³, привела до розвитку мережі культурно-просвітницьких та економічних організацій українців Галичини. Але їх формування відбувалося на різних ідейних засадах: одні представляли народовську течію, другі – москвофільську, треті – консервативну християнсько-суспільну. На сьогодні загально визнаною в історіографії є теза про зменшення, нівеляцію впливу москвофілів після Першої світової війни, перемогу української національної орієнтації у середовищі греко-католицького духовенства, регламентоване, зокрема, відомим рішенням конференції ієрархів Галицької митрополії ГКЦ 20-21 лютого 1918 р. у Львові⁴. Водночас вітчизняні історики, попри інтерес до

¹ Делятинський Р. Отець Олександр Русин (1868–1955 рр.): біографічний нарис // Греко-католицьке духовенство у суспільно-політичному та національно-культурному житті українців: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Історичні постаті Греко-католицької церкви та їх роль у культурно-просвітницькому та національному відродженні» (м. Коломия, 18 жовтня 2013 р.) / Наукові редактори – Я. Ткачук і А. Королько. – Коломия: Вік, 2013. – С.48–58; Делятинський Р. Отець Володимир-Лука Микитюк (1899–1944 рр.): біографічний нарис // Галичина: Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Ч. 24: До 70-річчя створення УПА. – Івано-Франківськ: Плай, 2013. – С. 132–155.

² Турій О. Греко-католицька церква та українська національна ідентичність у Галичині // Ковчег: Науковий збірник з церковної історії / За ред. Б.Гудзяка, І.Скочилися, О.Турія. – Ч.4: Еклезіяльні й національна ідентичність греко-католиків Центрально-Східної Європи / Відп. ред. О.Турій. – Львів: Вид-во УКУ, 2003. – С.67-85.

³ Химка І.П. Греко-Католицька Церква і національне відродження у Галичині (1772–1918) // Ковчег: Збірник статей з церковної історії / Редактори: Я.Грицак, Б.Гудзяк. Упорядники: Л.Гентош, Т.Романюк, О.Турій. – Ч.1. – Львів: Інститут історії Церкви, Інститут історичних досліджень Львівського державного університету імені Івана Франка, 1993. – С.76-78.

⁴ Конференції Архієреїв Української Греко-Католицької Церкви (1902–1937) / Редактор А. Кравчук. – Львів: Свічадо, 1997. – 108 с. – С. 48, 50.

об'єктивного дослідження москвофільського руху в Галичині⁵, досі недостатньо уваги звертали на специфіку поширення москвофільських ідей серед духовенства у 1870-х – 1910-х рр., еволюцію суспільно-політичних поглядів священників на початку 1920-х рр. Одним із прикладів такої трансформації може бути життєвий шлях о. Порфирія Ступницького, пароха і декана в Товмачі.

Метою даної статті є реконструкція біографії о. Порфирія Ступницького на основі доступних джерел, оскільки його постать залишається маловідомою та ще не була предметом спеціальних досліджень істориків і краєзнавців. **Об'єктом дослідження** виступає, власне, постать греко-католицького священника П. Ступницького на тлі суспільно-політичних процесів у Галичині, а **предметом** – формування та еволюція його релігійних і суспільно-політичних поглядів, душпастирська та суспільна діяльність. Цей біографічний нарис продовжує дослідження, започатковані Інститутом історії Церкви Івано-Франківського богословського університету УГКЦ в рамках проекту біографічного словника духовенства Станиславівської єпархії ГКЦ (1885–1946 рр.)⁶.

Порфирій Ступницький народився 2 березня 1847 р.⁷ (за іншими даними, у 1849 р.⁸). Детальніших відомостей про його соціальне походження у відомих на сьогодні джерелах не збереглося. Відомо, що Порфирій Ступницький був племінником («сестрінком», сином сестри⁹) Марії Каратницької, дружини о. Йосифа Каратницького (1826–1904), пароха с.

⁵ Аркуша О., Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині XIX – на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Випуск 34. – Львів, 1999. – С. 231-268; Орлевич І.В. Між духовним пастирством і політикою: о. Іван Костецький в русофільському русі кінця XIX – початку XX століття // Історія релігій в Україні. – Львів, 2010. – Кн. I. – С. 649-660; Плекан Ю. Діяльність москвофільських товариств у Коломиї та на Покутті (друга половина XIX – початок XX ст.) // Коломия в європейській історії та культурі: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 775-річчю першої літописної згадки про Коломию (07 жовтня 2016 року) / За ред. Ю. В. Плекана, М. М. Арсака, У. І. Мандрусяк. – Івано-Франківськ: НАІР, 2017. – С. 124-138; Сухий О. Москвофільство в Галичині: історія проблеми / О. Сухий // Москвофільство: документи і матеріали. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 3-66.

⁶ Єгрешій О., Делятинський Р. Концепція науково-дослідної діяльності Інституту історії Церкви Івано-Франківського Богословського Університету імені Св. Івана Золотоустого Івано-Франківської Архиепархії та Митрополії УГКЦ (опублік.: 28 січня 2015) // Івано-Франківський Богословський Університет імені Св. Івана Золотоустого УГКЦ: [електронний ресурс] – режим доступу: <http://ifbu.org.ua/naukova-diialnist/institut-istorii-tserkvy.html> [31.01. 2015].

⁷ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 423; ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19; Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Львів: Із типографії Ставропігійського Інститута, 1886. – С. 88.

⁸ Шематизмъ всесечного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік... – Львів: Изъ типографіи Ставропігійского Института, 1883. – С. 63; Schematismus universi venerabilis cleri Archidieceaseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini... – Leopoli: Typographia Instuti Stauropigiani, 1879. – S. 204.

⁹ Словарь української мови [електронний ресурс] / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко: в 4-х т. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – Т. 4. – С. 117 – режим доступу: http://ukrlit.org/slovyk/hrinchenko_slovar_ukrainskoi_movy/sestrinets [11.09. 2017].

Семаківці Городенківського деканату¹⁰. Серед його імовірних родичів, припускаємо, міг бути хтось із священників Ступницьких, наприклад, о. Іван (1816–1894), капелан м. Радівці Буковинського деканату (1840–1850) і парох с. Ясенів Пільний Городенківського деканату (1850–1894), о. Михайло (1819–1885), сотрудник в с. Язловець Бучацького деканату (1847–1854), згодом парох с. Бряза Долинського деканату (1872–1885), о. Теодор (1822–1892), адміністратор с. Загірочко Бібркського деканату (1846–1848), згодом парох м. Ходорів (1848–1865) і с. Молотів (1865–1892) та декан Ходорівського деканату (1864–1892), о. Тома (1820–1900), адміністратор, капелан і парох с. Тулухів Снятинського деканату (1845–1900)¹¹. Очевидно, родинне середовище заклало основи світогляду майбутнього священника. Однак питання про походження Порфирія Ступницького, як і відомості про його дитячі та юнацькі роки потребують виявлення та залучення додаткових джерел.

Богословську освіту П. Ступницький отримав у Львівській генеральній духовній семінарії та богословському факультеті Львівського університету. У 1871 р., за даними шематизму, він був студентом 3-го курсу богослов'я¹². У цей час в духовній семінарії Львова, ректором якої у 1856–1878 рр. був о. Іван Слимаковський (1807–1878)¹³, набули поширення русофільські (москвофільські) ідеї¹⁴, якими, припускаємо, міг захопитися і Порфирій Ступницький. Попри відсутність «прямих свідчень» джерел, його прихильність до цієї суспільно-політичної течії побічно підтверджує його пізніше членство в Товаристві імені М. Качковського та інших москвофільських організаціях.

Після закінчення семінарії П. Ступницький одружився¹⁵, і згодом в його сім'ї, за даними протоколу візитації парохії Товмач 1895 р., була «одна

¹⁰ [Бахаталовський] о. Стефан Йосиф ЧНІ. Николай Чарнецький ЧНІ, Єпископ-Ісповідник. – Йорктон, Саскачеван, Канада: Друкарня Голосу Спасителя, 1980. – С. 20; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885–1938): англійською мовою. – Львів: Місіонер, 2002. – 450 с. – С. 309; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 187.

¹¹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 422–423.

¹² Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini... – Leopoli: Typographia Instuti Stauropigiani, 1871. – S. 226.

¹³ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 24; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 398.

¹⁴ Аркуша О., Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині XIX – на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Випуск 34. – Львів, 1999. – С. 233; Глистюк Я.С. Генеральна греко-католицька духовна семінарія у Львові 1848–1914: інституційна та соціальна історія: Автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. іст. наук: 07.00.01 – Історія України. – Львів: Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2008. – С. 10; Марусин М. Погляд на виховання кандидатів духовного стану на Україні // Богословія. – 1943–1963. – Т. 21–24. – С. 78.

¹⁵ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 475. Дані про стан церков і господарських будівель парафій Тлумацького деканату, 05.01. 1894 – 12.03. 1895 рр. – арк. 39; Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini... – Leopoli: Typographia Instuti Stauropigiani, 1879. – S. 204; Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станіславівської на рік Божий... – Львів: Із типографії Ставропігійського Інститута, 1886. – С. 88; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської

дитина»¹⁶. Детальніших даних про сім'ю о. Порфирія Ступницького – його дружину і дітей, на жаль, поки-що не виявлено¹⁷.

Священічі свячення Порфирій Ступницький отримав 6 квітня 1874 р. з рук митрополита Йосифа Сембратовича¹⁸.

Душпастирську працю о. Порфирій розпочав 2 травня 1874 р. як сотруди́ник в Тейсарові Стрийського деканату¹⁹, де допомагав душпастирювати старенькому, 70-літньому парохіві о. Йосифові Партицькому (1804–1878), батькові відомого історика, філолога і педагога Омеляна Партицького²⁰. Невдовзі, 1 листопада 1874 р., о. Порфирій призначений сотруди́ником у Ланчині Навдирнянського деканату (1874–1875)²¹, де співслужив старенькому парохіві о. Антіну Федоровичу (1796–1876), почесному крилошанину митрополичої капітули²².

Уже через рік о. Порфирій робить спроби знайти душпастирську посаду на «малій батьківщині», імовірно, поближче до своїх родичів – о. Йосифа та Марії Каратницьких. В грудні 1875 р. о. П. Ступницький, за даними офіційної «Метрики кліру Станиславівської єпархії», був призначений приватним сотруди́ником в Товмачі, де служив до 26 квітня 1876 р.²³; тут він допомагав овдовілому парохіві і Товмацькому деканові о. Ігнатію Дзеровичу (1827–1883)²⁴. Щоправда, за даними «Історичних

архієпархії (1832-1944). Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 423.

¹⁶ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 475. Дані про стан церков і господарських будівель парафій Тлумацького деканату, 05.01. 1894 – 12.03. 1895 рр. – арк. 39.

¹⁷ Рід Ступницькі // Родовід: [електронний ресурс] – режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Рід:Ступницькі> [11.09. 2017].

¹⁸ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20; Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini... – Leopoli: Typographia Instuti Stauropigiani, 1879. – S. 204; Шематизм всего клира греко-католицкої Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Львів: Из типографії Ставропігійського Інститута, 1886. – С. 88; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 423.

¹⁹ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20.

²⁰ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 755; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 338; Стрийщина: історично-мемуарний збірник Стрийщини, Скільщини, Болахівщини, Долинщини, Рожнітівщини, Журавненщини, Жидачівщини і Миколаївщини / Ред. І. Пеленська, К. Баб'юк. – Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней: Комітет Стрийщини, 1980. – Т. 2. – С. 62.

²¹ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 406; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 423.

²² Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 406, 632, 766-767; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 108.

²³ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20.

²⁴ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 766-767; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 103; Ігнатій Дзерович (1827 – 02.06.1883) // Родовід: [електронний ресурс] – режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Запис:1047184> [11.09. 2017].

шематизмів...» о. Д. Блажейовського, у 1875–1876 рр. о. Порфирій вперше отримав посаду сотруди́ника пароха в с. Гостів Товмачького деканату²⁵. Така відмінність у «свідченнях» джерел, на нашу думку, пояснюється тим, що о. Порфирій фактично міг поєднувати обидві посади.

Але скоро знову мусив змінити місце душпастирської праці. У період з 2 травня 1876 р. по 27 квітня 1878 р. о. П. Ступницький був адміністратором парохії с. Рокитно Львівського замиського деканату, Городоцького повіту (1876–1878)²⁶. Тут він тимчасово замінив попереднього пароха – о. Ілярія Нижанківського (1840–1877), представника відомої священичої династії, що несподівано помер²⁷.

Згодом о. Порфирій знову отримав можливість повернутися на Товмаччину: 6 квітня 1878 р. помер парох с. Гостів о. Василь Левицький (1802–1878). Уже 29 квітня 1878 р. о. П. Ступницький став адміністратором цієї парохії на цілих два роки, до 30 квітня 1880 р.²⁸. Парохія Гостів, патроном якої до 1883 р. був вірменин Григорій Еквес де Айвас, належала до середніх – налічувала понад 1500 вірних (з присілками Прибилів, Богородичин, Тарновиця Пільна)²⁹. Його спокійна священича праця на рідних теренах недовзі знову була перервана ще декількома переїздами, пов'язаними із заміщенням вакантних душпастирських посад.

У період з 2 травня 1880 по 14 травня 1882 рр. о. Порфирій – адміністратор невеликої парохії с. Довге Стрийського деканату (однойменного повіту), розташованої між Стриєм і Болеховом над річкою Бережницею, де обслуговував понад 600 вірних при двох церквах – св. Миколая (у с. Довге) та Покрови Пресвятої Діви Марії (у с. Моршин)³⁰.

²⁵ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 274; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 423.

²⁶ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станіславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 632; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 423.

²⁷ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 325; Ілярій Нижанківський (1840 – 20.07.1877) // Родовід: [електронний ресурс] – режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Запис:796421> [11.09.2017]; Стрийщина: історично-мемуарний збірник Стрийщини, Скільщини, Болехівщини, Долинщини, Рожнітівщини, Журавненщини, Жидачівщини і Миколаївщини / Ред. І. Пеленська, К. Баб'юк. – Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней: Комітет Стрийщини, 1993. – Т. 3. – С. 263-270.

²⁸ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станіславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 274; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 423; Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini... – Leopoli: Typographia Instuti Stauropigiani, 1879. – S. 204; 1880. – S. 204.

²⁹ Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini... – Leopoli: Typographia Instuti Stauropigiani, 1879. – S. 204; 1880. – S. 204; Шематизмъ всечестного клира Митропол. Архидієзії греко-католической Львівської на рік... – Львів: Изъ типографіи Ставропигійского Института, 1883. – С. 275.

³⁰ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станіславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 214; Том 2:

Змінивши попереднього адміністратора парохії о. Ігнатія Войтовича (1848–1892)³¹, о. П. Ступницький не поспішав тут закріпитися на тривалий час. Однією з причин, очевидно, було недостатнє матеріальне забезпечення парохії Довге. Тут священик з родиною отримував дотацію в розмірі 116 зр. 34 кр. конгруального додатку, користувався 20 моргами орного поля та 10 моргами сіножаті, а також деяку допомогу надавали патрони місцевої церкви – поляки Йосиф і Людвік Годлевські³².

У травні 1882 р. митрополичий ординаріат, за рекомендацією патрона єврея Лео Тома, призначив о. Порфирія адміністратором розташованої над Дністром парохії с. Голешів Журавенського деканату Жидачівського повіту³³, де він змінив довголітнього капелана о. Максима Струмінського (1835–1906)³⁴. Тут, у церкві св. Антонія, збудованій 1800 р. та зруйнованій під час Першої світової війни, о. П. Ступницький до 25 березня 1883 рр. надавав душпастирську опіку близько 800 вірним з сіл Голешів і Лабшин³⁵. У цей час його дотація складала 16,5 моргів орного поля, 8,5 моргів сіножаті та 138 зр. 83 кр. конгруального додатку³⁶. Після смерті місцевого пароха о. Григорія Комарянського (1833–1883)³⁷, на короткий час, з 2 квітня по 20 травня 1883 р., о. Порфирій став адміністратором парохії с. Августівка Бережанського деканату³⁸. Після одномісячної відпустки о. П. Ступницький повернувся на рідні терени, на Товмаччину.

Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 423; Шематизмъ всечестного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік... – Львів: Изъ типографіи Ставропигійского Института, 1882. – С. 140; Стрийщина: історично-мемуарний збірник Стрийщини, Скільщини, Болехівщини, Долинщини, Рожнітвщини, Журавненщини, Жидачівщини і Миколаївщини / Ред. І. Пеленська, К. Баб'юк. – Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней: Комітет Стрийщини, 1980. – Т. 2. – С. 498.

³¹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 214; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 475.

³² Шематизмъ всечестного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік... – Львів: Изъ типографіи Ставропигійского Института, 1882. – С. 140.

³³ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 255; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 423; Шематизмъ всечестного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік... – Львів: Изъ типографіи Ставропигійского Института, 1883. – С. 63.

³⁴ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 255; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 419.

³⁵ Шематизмъ всечестного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік... – Львів: Изъ типографіи Ставропигійского Института, 1883. – С. 63; Стрийщина: історично-мемуарний збірник Стрийщини, Скільщини, Болехівщини, Долинщини, Рожнітвщини, Журавненщини, Жидачівщини і Миколаївщини / Ред. І. Пеленська, К. Баб'юк. – Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней: Комітет Стрийщини, 1993. – Т. 3. – 635 с. – С. 427-428.

³⁶ Шематизмъ всечестного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік... – Львів: Изъ типографіи Ставропигійского Института, 1883. – С. 63.

³⁷ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 90; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 203.

³⁸ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20.

У червні 1883 р. у Товмачі помер довголітній парох і декан о. Ігнатій Дзерович (1827–1883), осиротивши 12-літнього Юліана-Корнила Дзеровича (1871–1943), майбутнього крилошанина митрополичої капітули і професора богословської академії у Львові, який на час смерті батька перейшов з народної школи в Товмачі до німецької гімназії у Львові, згодом закінчив богословські студії та отримав 1894 р. священничі свячення³⁹.

Адміністратором парохії м. Товмач Львівська митрополича консисторія 20 червня 1883 р. призначила о. Порфирія Ступницького⁴⁰. За короткий час душпастирської праці о. Порфирій здобув значний авторитет серед вірних і духовенства Товмацького деканату. Тому, коли у березні 1884 р. комісія просинодальних екзаменаторів Львівської архієпархії розглянула кандидатури 15 священників, які претендували на парохію м. Товмач, і визнала «неуспособленим» для включення в список на конкурс о. П. Ступницького, то це викликало занепокоєння та написання серії петицій до митрополита від місцевих вірних і декана о. І. Партицького на захист о. Порфирія⁴¹.

Врешті, 26 травня 1884 р. о. Порфирій Ступницький після успішного проходження конкурсу був введений (інституований) на посаду пароха у місті Товмач, що з 1885 р. увійшов до складу новоствореної Станиславівської єпархії⁴². І з цього часу, варто підкреслити, о. Порфирій став одним із найбільш довголітніх парохів у Станиславівській єпархії, адже душпастирював у Товмачі цілих 42 роки, до своєї смерті 1926 р.⁴³, і, попри свої суспільно-політичні переконання, здобув належну пошану серед громадянства міста і повіту.

Душпастирську працю о. Порфирій провадив не тільки в рамках Богослужінь в церкві св. Трійці, збудованої і посвяченої, до речі, за його сотрудицтва у 1875–1876 рр.⁴⁴, катехизації молоді в місцевій народній школі та канцелярській праці з метриками, ведення яких було безпосереднім обов'язком парохів, але й шляхом активного суспільного служіння народові.

³⁹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 766-767; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 103, 104; Юліан Корнило Дзерович (3 січня 1871 – 8 квітня 1943) // Родовід: [електронний ресурс] – режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Запис:1047164> [11.09. 2017].

⁴⁰ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 766-767; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 423.

⁴¹ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 264. Листування з окремими священниками про заміщення вакантної посади в м. Тлумач, 03.10. 1883 – 24.04. 1884 рр., 70 арк. – арк. 12-13зв., 14-17зв., 20-20зв., 22-22зв.

⁴² Шематизм всего клира греко-католицкої Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Кліра Єпархіального, 1887. – С. 220.

⁴³ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 766-767; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 423; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885-1938): англійською мовою. – Львів: Місіонер, 2002. – С. 220, 369.

⁴⁴ Шематизм всего клира греко-католицкої Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Кліра Єпархіального, 1887. – С. 220.

Цікаво, що в канцелярії парохії м. Товмач зберігалися метрики з 1785 р.⁴⁵, а в 1890 р. о. Порфирій віднайшов давніші метрики, датовані 1726 р.⁴⁶. Душпастир старався підтримувати нормальні відносини з усіма патронами товмацької церкви – Тедором Бредтом (1883–1890), Емілем Йаном (1890–1906), Еренбродом і д-ром Гачевським (1906–1907), Владиславом Долайсом (1907–1926)⁴⁷, чим фактично забезпечив матеріальну підтримку храму, що іноді потребував ремонту. У 1890 р. парохія в Товмачі отримала право сервітуту, зокрема «право вільного млива, прислужуюче гр.-кат. парохії»⁴⁸. Під час канонічної візитації парохії міста Товмач 27 грудня 1894 р. декан о. Іван Партицький засвідчив, що місцевий парох о. П. Ступницький подбав про страхування церкви в Краківському страховому товаристві, справно веде всі метричні книги, добре проводить Богослужіння, проповіді та катехизацію⁴⁹. Товмацький декан о. І. Партицький у звіті про чергову деканальну візитацію від 7 березня 1895 р. зазначав, зокрема, що «у парохії Товмач числиться більше 3000 душ і 300 військових, зауважено замало фелонів і риз церковних, теж тільки два престоли на так велику церкву», тому декан просить дозволу єпископа на встановлення ще двох престолів, а також надіслання сотрудника для пароха, оскільки «о. Ступницький не може собі дати ради сам один в так численній парохії і до того і школа, і військо...»⁵⁰.

Турбота о. Порфирія про релігійне виховання молоді в народній школі була винагороджена вже скоро після призначення на парохію, 11 вересня 1884 р., грамотою митрополичої консиситорії «за ревне преподавання науки релігії в школі»⁵¹. З відкриттям нормальної 4-класної школи в Товмачі у травні 1890 р. о. П. Ступницький продовжив катехизацію молоді⁵². Лише згодом, коли обов'язки о. Порфирія збільшились, він попросив в єпископській консиситорії в Станиславові направити окремого катехита в Товмач. Так, з 1901 р. його сотрудниками і катехитами в місцевій школі були

⁴⁵ Шематизм всего клира греко-католицкої Епархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1888. – С. 264.

⁴⁶ Шематизм всего клира греко-католицкої Епархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1890. – С. 244.

⁴⁷ Шематизмъ всецестного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік... – Львів: Изъ типографіи Ставропігійского Института, 1882. – С. 263; 1883. – С. 279; Шематизм всего клира греко-католицкої Епархії Станиславівської на рік Божий... – Львів: Изъ типографіи Ставропігійского Института, 1886. – С. 88; Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1887. – С. 220; 1888. – С. 264; 1890. – С. 244; 1891. – С. 248; 1892. – С. 135; 1894. – С. 135; 1895. – С. 137; 1896. – С. 139; 1897. – С. 139; 1898. – С. 140; 1899. – С. 140; 1900. – С. 139; 1901. – С. 143; 1903. – С. 158; 1904. – С. 158; 1905. – С. 158; 1906. – С. 192; 1907. – С. 290; 1909. – С. 143; 1910. – С. 230; 1911. – С. 220; 1912. – С. 222; 1913. – С. 222; 1914. – С. 222; 1925. – С. 223.

⁴⁸ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 405. Дані про встановлення сервітутів для парафій Тлумацького деканату, 02.03. – 05.07. 1890 р. – арк. 29.

⁴⁹ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 475. Дані про стан церков і господарських будівель парафій Тлумацького деканату, 05.01. 1894 – 12.03. 1895 рр. – арк. 39-40зв.

⁵⁰ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 475. Дані про стан церков і господарських будівель парафій Тлумацького деканату, 05.01. 1894 – 12.03. 1895 рр. – арк. 1, 2-2зв.

⁵¹ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської епархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20.

⁵² ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської епархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20.

о. Іван Лушпинський (1871–1938?)⁵³, о. Володимир Давидович (1875–1939)⁵⁴, о. Євген Гісовський (1876–1938?)⁵⁵, о. Андрій Федик (1869–1935)⁵⁶, котрі змінювалися майже щороку. Лише з 1906 р. на тривалий час катехитом в Товмачі став о. Іван Плав'юк (1881–1950?)⁵⁷.

Водночас, крім обов'язків пароха і катехита, о. П. Ступницький розгорнув активну церковно-адміністративну та громадську працю. Так, з 1887 р. він був префектом деканальної каси Вдовичо-сиротинського фонду Станиславівської єпархії⁵⁸, основним завданням якого було забезпечення вдів і сиріт по священниках за рахунок зібраних пожертв місцевого духовенства. В одному із звітів про стан церковних кас парафій Товмацького деканату за 1-е півріччя 1898 р., складеному о. Порфирієм, зазначалося, що у вказаний період частина священників уже ліквідували свою заборгованість перед фондом⁵⁹. Деякий час Товмацький парох був також заступником директора місцевої каси ощадности⁶⁰. У 1888–1907 рр. о. П. Ступницький виконував функції префекта деканальної бібліотеки⁶¹. За активну душпастирську та громадську працю о. Порфирій у 1895 р. отримав від єпископського

⁵³ Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зъ печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіального, 1901. – С. 143; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885-1938): англійською мовою. – Львів: Місіонер, 2002. – С. 332.

⁵⁴ Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зъ печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіального, 1903. – С. 158; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885-1938): англійською мовою. – Львів: Місіонер, 2002. – С. 282; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 81.

⁵⁵ Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зъ печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіального, 1904. – С. 158; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885-1938): англійською мовою. – Львів: Місіонер, 2002. – С. 292.

⁵⁶ Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зъ печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіального, 1905. – С. 158; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885-1938): англійською мовою. – Львів: Місіонер, 2002. – С. 289.

⁵⁷ Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зъ печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіального, 1906. – С. 192; 1907. – С. 197; 1909. – С. 143; 1910. – С. 230; 1911. – С. 220; 1912. – С. 222; 1913. – С. 222; 1914. – С. 222; 1925. – С. 223; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885-1938): англійською мовою. – Львів: Місіонер, 2002. – С. 350.

⁵⁸ Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зъ печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіального, 1887. – С. 220; 1888. – С. 264; 1890. – С. 244; 1891. – С. 248; 1892. – С. 135; 1894. – С. 135; 1895. – С. 137; 1896. – С. 139; 1897. – С. 139; 1898. – С. 140; 1899. – С. 140; 1900. – С. 139; 1901. – С. 143.

⁵⁹ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 584. Дані про прибутки та видатки парафій Тлумацького деканату, 05.07. 1898 – 24.08. 1899 рр., 19 арк. – арк. 1-1зв.

⁶⁰ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20.

⁶¹ Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зъ печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіального, 1887. – С. 220; 1888. – С. 264; 1890. – С. 244; 1891. – С. 248; 1892. – С. 135; 1894. – С. 135; 1895. – С. 137; 1896. – С. 139; 1897. – С. 139; 1898. – С. 140; 1899. – С. 140; 1900. – С. 139; 1901. – С. 143; 1903. – С. 158; 1904. – С. 158; 1905. – С. 158; 1906. – С. 192; 1907. – С. 197.

ординаріату в Станиславові крилошанські відзнаки⁶². Ревна праця душпастиря принесла йому також значний авторитет серед духовенства та громадськості міста і повіту. Характерно, що його сучасники пізніше зазначали, що завдяки праці пароха о. П. Ступницького і катехита о. І. Плав'юка церква Христа Царя в Товмачі стала справжнім осередком релігійного життя⁶³.

Враховуючи авторитет і ревну душпастирську працю священика, єпископський ординаріат у 1897 р. призначив о. Порфирія віце-деканом Товмацького деканату⁶⁴, а після смерті о. Івана Партицького (1837–1898), пароха Торговиці і довголітнього Товмацького декана⁶⁵, за згодою місцевого духовенства обрав адміністратором деканату⁶⁶. У грудні 1904 р. о. П. Ступницький подав до єпископської консисторії у Станиславові свій перший, в ролі адміністратора, післявізитаційний звіт про стан Товмацького деканату⁶⁷. З цього часу о. Порфирій був призначений дійсним деканом Товмацького деканату, і свої обов'язки гідно виконував аж до смерті 1926 р.⁶⁸.

Значну увагу о. П. Ступницький приділяв розвитку освіти, захисту прав українців на власні школи з рідною мовою викладання. Його досвід катехита шкільної молоді, доброго вихователя і адміністратора, очевидно, спонукав єпископський ординаріат в Станиславові призначити о. Порфирія ординаріатським делегатом до цісарсько-королівської окружної шкільної ради в Товмачі, й ці обов'язки він успішно виконував упродовж 1899–1914 рр. Упродовж цього часу його двічі обирали заступником голови окружної шкільної ради – у 1906–1907 та 1911–1914 роках⁶⁹. Додатково виконуючи обов'язки ординаріатського комісара у шкільних справах

⁶² ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20; Шематизм всего клира греко-католицкої Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіального, 1897. – С. 132.

⁶³ Альманах Станиславівської Землі: Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини [Том I] / Редактор-упорядник Б. Кравців. – Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: Комісія регіональних дослідів і публікацій НТШ, Вид-ня ЦК Станиславівщини, 1975. – С. 929.

⁶⁴ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20.

⁶⁵ Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885-1938): англійською мовою. – Львів: Місіонер, 2002. – С. 347.

⁶⁶ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20; Шематизм всего клира греко-католицкої Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіального, 1899. – С. 132.

⁶⁷ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 686. Дані про стан церков і господарських будівель парафій Тлумацького деканату, 22.11. – 24.12. 1904 р., 42 арк. – арк. 1-1зв.

⁶⁸ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20; Шематизм всего клира греко-католицкої Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіального, 1905. – С. 150; 1906. – С. 183; 1907. – С. 188; 1909. – С. 136; 1910. – С. 220; 1911. – С. 210; 1912. – С. 212; 1913. – С. 212; 1914. – С. 212; 1925. – С. 212.

⁶⁹ Шематизм всего клира греко-католицкої Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіального, 1899. – С. XX, 132; 1900. – С. XXV, 132; 1901. – С. XXV, 136; 1903. – С. XXVII, 150; 1904. – С. XXIX, 150; 1905. – С. XXIII, 150; 1906. – С. XXI, 150; 1907. – С. XXI, 188; 1909. – С. XXI, 136; 1910. – С. XXI, 220; 1911. – С. XXI, 220; 1912. – С. XXI, 212; 1913. – С. XXI, 212; 1914. – С. XXI, 212.

Товмацького деканату (1898–1926), о. Порфирій наглядав за станом викладання уроків релігії (катехизму) в школах повіту, візитував і перевіряв працю катехитів, зокрема у місті Товмач, селах Локітки, Гринівці, Колинці, Надорожна, Клубівці, Пшеничники, Палагичі, Вікняни (Окняни), Братишів, Антонівка і Кутиська⁷⁰.

На початку ХХ ст. о. Порфирій розгорнув активну громадську діяльність. Так, він став членом декількох церковних організацій: з 1903 р. – Товариства св. Апостола Павла в Станиславівській єпархії (1903–1907)⁷¹, з 1904 р. – спершу «допоміжним» (1904–1909), а потім «виділовим» і почесним (1912–1914) членом Товариства св. Апостола Петра⁷², делегатом Товмацького деканату до Вдовичо-сиротинського фонду Станиславівської єпархії (1904–1907)⁷³, скрутатором канцелярії Вдовичо-сиротинського фонду Станиславівської єпархії (1905–1914?, 1925?–1926)⁷⁴. Крім того, о. П. Ступницький обирався членом громадської ради містечка Товмач (1905–1907)⁷⁵.

Про суспільно-політичні погляди о. П. Ступницького в цей період, його симпатії до москвофільства, пише у своїх спогадах «На народній службі» відомий діяч Української радикальної партії, адвокат Іван Макух. Характеризуючи громадську діяльність духовенства на терені Товмацького повіту, І. Макух зазначає, що серед багатьох активних священиків «з русинів» був і о. Порфирій Ступницький, парох і декан в Товмачі, «аполітичний аристократ», тим часом «о. катехит Плав'юк опікувався укр. учнями в бурсі, вчив їх безплатно українознавства» і потім направив їх до Рогатинської гімназії на навчання⁷⁶. Додатковим свідченням про характер суспільно-політичних поглядів о. Порфирія є дані про його членство у

⁷⁰ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20; Шематизм всего клира греко-католицкої Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіального, 1899. – С. 132; 1904. – С. 150; 1906. – С. 150; 1914. – С. 212; 1925. – С. 223.

⁷¹ Шематизм всего клира греко-католицкої Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіального, 1903. – С. 215; 1904. – С. 150, 225; 1905. – С. 150, 238; 1906. – С. 183, 281; 1907. – С. 188, 290.

⁷² Шематизм всего клира греко-католицкої Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіального, 1904. – С. 150, 213, 216; 1905. – С. 150, 214, 222; 1906. – С. 183, 258; 1907. – С. 188, 267; 1909. – С. 199; 1912. – С. 222, 298; 1913. – С. 222, 298; 1914. – С. 222, 298.

⁷³ Шематизм всего клира греко-католицкої Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіального, 1904. – С. 150; 1905. – С. 150; 1906. – С. 183; 1907. – С. 188.

⁷⁴ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк. – арк. 19-20; Шематизм всего клира греко-католицкої Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіального, 1905. – С. XXV; 1906. – С. XXIII, 183; 1907. – С. XXIII, 188; 1909. – С. XXIII; 1910. – С. XXIII; 1911. – С. XXIII; 1912. – С. XXIII; 1913. – С. XXIII; 1914. – С. XXIII; 1925. – С. XXIV.

⁷⁵ Шематизм всего клира греко-католицкої Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіального, 1905. – С. 150; 1906. – С. 183; 1907. – С. 188.

⁷⁶ Альманах Станиславівської Землі: Збірник матеріялів до історії Станиславова і Станиславівщини. Том III / НТШ. Український архів, т. XXXIX. Редактор-упорядник Ю. Гаєцький. – Нью-Йорк – Київ – Івано-Франківськ: Комісія регіональних дослідів і публікацій НТШ, ЦК Станиславівщини, 2009. – С. 421; Макух І. На народній службі. – Дітройт: Видання Української вільної громад Америки, 1958. – С. 98, 99.

декількох москвофільських організаціях: інститутах «Народний Дім» у Львові й Станиславові (1904–1907?), Товаристві ім. М. Качковського (1904–1907?), товаристві «Руська рада» (1905–1907?) та товаристві «Бурса св. Миколая» (1906–1907?)⁷⁷. Однак питання про москвофільські погляди о. Порфирія в зазначений період, на нашу думку, виглядає не настільки однозначним. Наважимося припустити, що Товмацький парох дотримувався, за визначенням львівських істориків О. Аркуші та М. Мудрого, скоріше «старорусинської» орієнтації (визнаючи культурну окремішність «малоруського масиву» як частини «руського народу», нетотожного з росіянами), аніж «русофільської» (= «москвофільської», політичної «проросійської») ⁷⁸. Це, імовірно, дозволяло о. Порфирію поєднувати членство в згаданих москвофільських організаціях із захистом прав місцевого населення на власну українську школу, громадською і культурно-просвітницькою працею. Характерно, що парох толерантно ставився до діяльності в Товмачі читальні товариства «Просвіта», заснованої 1896 р. заходами судового радника Івана Кивелюка⁷⁹, що налічувала у 1906–1907 рр. 65 членів⁸⁰.

Однак з 1907 р. о. Порфирій, очевидно, поступово змінює свої суспільно-політичні погляди, відходить від москвофільської ідеології. Як визнав пізніше сам І. Макух, більшість священників Товмацького повіту, зокрема й о. Порфирій, «в більшій чи меншій мірі були активним просвітцями до 1907 року», тобто до моменту, коли молодий товмацький адвокат розгорнув діяльність осередків Української радикальної партії, що змусило частину священників «відсунутися на бік»⁸¹. Водночас розкол в москвофільському таборі 1907–1909 рр., що привів до виокремлення «новокурсників» як представників «політичного москвофільства»⁸², також суттєво послабив політичні симпатії о. Порфирія до москвофільства.

Додаковими, але не менш важливими факторами, що могли вплинути на еволюцію суспільно-політичних поглядів о. П. Ступницького, стали факт паломництва до Святої Землі 1906 р. та розпорядження Станиславівського єпископа Григорія Хомишина 1907 р. щодо організації парохіяльних читалень як противаги ворожим Греко-Католицькій Церкві політичним

⁷⁷ Шематизм всего клира греко-католицької Епархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Кліра Епархіального, 1904. – С. 150; 1905. – С. 150; 1906. – С. 183; 1907. – С. 188.

⁷⁸ Аркуша О., Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині XIX – на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Випуск 34. – Львів, 1999. – С. 267-268.

⁷⁹ Альманах Станиславівської Землі: Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини [Том I] / Редактор-упорядник Б. Кравців. – Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: Комісія регіональних дослідів і публікацій НТШ, Вид-ня ЦК Станиславівщини, 1975. – С. 929.

⁸⁰ Шематизм всего клира греко-католицької Епархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Кліра Епархіального, 1906. – С. 192; 1907. – С. 197-198.

⁸¹ Макух І. На народній службі. – Дітройт: Видання Української вільної громад Америки, 1958. – С. 98.

⁸² Аркуша О., Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині XIX – на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Випуск 34. – Львів, 1999. – С. 251-256.

течіям. У вересні 1906 р. о. П. Ступницький, імовірно, відвідав з паломництвом Святу Землю, організоване під проводом митрополита Андрея Шептицького для численної групи (566 осіб) галицьких греко-католиків; і вже 1907 р. у «Шематизмі...» він згаданий як «паломник і власник золотого хреста Святої Землі» (1907)⁸³. Згодом о. Порфирій відгукнувся на заклик владики Г. Хомишина «станути під хоругвою Христовою» та засновувати «парохіяльні читальні, оперті на релігійній основі»⁸⁴. Невдовзі, з ініціативи пароха у Товмачі засновано релігійну бібліотеку й осередок Товариства Солодкого Серця Ісусового, що за два роки (1913–1914) збільшив чисельність своїх членів з 262 до 472 вірних⁸⁵.

У період Першої світової війни о. П. Ступницький залишився зі своїми вірними у Товмачі, надаючи їм душпастирську опіку та обслугу. Очевидно, в цей період о. Порфирій остаточно позбувся свої москвофільських симпатій та, зважаючи на катастрофічні наслідки війни, дотримувався консервативних християнсько-суспільних поглядів. У 1925 р. у парохії містечка Товмач збереглися бібліотека побожних книжок і Братство Найсвятішого Серця Христового, яке налічувало близько 300 членів, засновано осередок Товариства св. Івана Милостивого⁸⁶. Водночас товмацький парох не брав участі в діяльності відновленої 1922 р. в Товмачі філії товариства «Просвіта» під головуванням д-ра Івана Макуха, за винятком проведення панахиди за померлих членів; тим часом до складу філії увійшли лише два священики – о. Григорій Зінько з Острині та о. Євстахій Тесля з Королівки⁸⁷.

Натомість о. Порфирій практично пожиттєво залишався ординаріатським делегатом до повітової шкільної ради⁸⁸. Щоправда, в липні 1925 р. єпископ Г. Хомишин, зважаючи на старший вік товмацького пароха, звільнив його від цих обов'язків, призначивши на цю посаду пароха Братишева о. Стефана Чеховського⁸⁹. У листопаді 1925 р. кураторія Львівського шкільного округу доручила голові повітової шкільної ради в Товмачі з'ясувати, «чи дотогочасний представник греко-католицького віросповідання в місцевій, повітовій шкільній раді о. декан Порфирій Ступницький зрезигнував та чи був відкликаний греко-католицьким

⁸³ Як Русь слідами Данила ходила. Спогади про паломництво до Святої Землі під проводом Митрополита Андрея Шептицького [електронний ресурс] – режим доступу: <http://apostol.if.ua/products/yak-rus-slidamy-danyla-khodyla> [11.09.2017]; Шематизм всего клира греко-католицької Епархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Епархіяльного, 1907. – С. 188.

⁸⁴ Вістник Станиславівської Епархії. – Станиславів, 1907, ч. 5, с. 61-70.

⁸⁵ Шематизм всего клира греко-католицької Епархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Епархіяльного, 1913. – С. 222-223; 1914. – С. 222-223.

⁸⁶ Шематизм всего клира греко-католицької Епархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Епархіяльного, 1925. – С. 223.

⁸⁷ Дописи: Товмач // Письмо з Просвіти. – 1922. – Ч. 45-46. – С. 368-369.

⁸⁸ Шематизм всего клира греко-католицької Епархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Епархіяльного, 1925. – С. XXIII.

⁸⁹ ДАІФО. – Ф. 272, оп. 1, спр. 23. Листування з кураторією Львівського шкільного округу про призначення нових членів Тлумачької повітової шкільної ради, 18.01. 1920 – 30.12. 1931 р. – арк. 105.

єпископським ординаріатом в Станиславові»⁹⁰. Після підтвердження факту звільнення о. Порфирія з боку єпископського ординаріату в Станиславові куратор Львівського шкільного округу Собінський 26 квітня 1926 р. у листі до повітової шкільної ради в Товмачі повідомив, що «на місце померлого представника населення Кароля Соколовського треба ввести до складу повітової шкільної ради заступника члена о. Ангеліка Матулу, пріора ОО. Домініканів. Внаслідок того доручається повітовій шкільній раді, щоб, оскільки о. Матула і Володимир Єловицький, дотеперішні заступники представника населення, не зреклися гідності членів повітової шкільної ради на користь о. Порфирія Ступницького, представити подання на включення о. Матули до складу повітової шкільної ради»⁹¹. Однак о. П. Ступницький, розцінюючи такі дії кураторії як посягання на права представника греко-католицького обряду, проявив наполегливість. У листі від 30 червня 1926 р. куратор Львівського шкільного округу Собінський повідомляв повітову шкільну раду, що, приймаючи до відома зречення з посади заступників представника населення в раді о. Ангеліка Матули і Володимира Єловицького, погоджується з пропозицією о. Порфирія Ступницького на його включення до складу повітової шкільної ради на місце померлого Кароля Соколовського. Куратор доручив раді в Товмачі, щоб «о. Ступницькому видала формальний декрет і запрошувала його на засідання повітової шкільної ради. На найближчому засіданні повітової шкільної ради провести вибори двох заступників представників населення на місце о. Матули та Єловицького і результати подати до Кураторії Львівського шкільного округу»⁹².

Однак, уже 8 листопада 1926 р. отець Порфирій Ступницький помер⁹³, похований на цвинтарі в містечку Товмач⁹⁴, де вірно служив Богові та народві понад 40 років свого життя.

Перспективи дослідження. Короткий біографічний нарис про о. Порфирія Ступницького, очевидно, потербує дальших студій із залученням додаткових джерел для висвітлення наступних питань: по-перше, щодо його соціального походження, родини, дитячих та юнацьких років; по-друге, щодо його дружини та дітей; по-третє, щодо еволюції світогляду о. П. Ступницького під час навчання у Львові (1870-і рр.); по-четверте, щодо причини частих перміщень на душпастирських посадах у 1874–

⁹⁰ ДАІФО. – Ф. 272, оп. 1, спр. 23. Листування з кураторією Львівського шкільного округу про призначення нових членів Тлумацької повітової шкільної ради, 18.01. 1920 – 30.12. 1931 р. – арк. 96.

⁹¹ ДАІФО. – Ф. 272, оп. 1, спр. 23. Листування з кураторією Львівського шкільного округу про призначення нових членів Тлумацької повітової шкільної ради, 18.01. 1920 – 30.12. 1931 р., 178 арк. – арк. 115.

⁹² ДАІФО. – Ф. 272, оп. 1, спр. 23. Листування з кураторією Львівського шкільного округу про призначення нових членів Тлумацької повітової шкільної ради, 18.01. 1920 – 30.12. 1931 р., 178 арк. – арк. 120-120зв.

⁹³ ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4. – арк. 19-20; Шематизм всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божий... – Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Єпархіяльного, 1927. – С. 142.

⁹⁴ Могила Товмацького отця-декана Порфирія Ступницького // Пам'ятки історії та мистецтва Івано-Франківської області [електронний ресурс] – режим доступу: http://ifoonsku.ucoz.ua/Pamjatky_istorij_ta_kultury_novovyjavlene.pdf. – С. 273 із 285.

1884 рр.; по-п'яте, щодо еволюції суспільно-політичних поглядів у три періоди – 1874–1904, 1904–1914 та 1914–1926 рр. Не претендуючи на вичерпність, закладемо першу цеглинку в дослідження біографії о. Порфирія Ступницького.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альманах Станиславівської Землі: Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини [Том I] / Редактор-упорядник Б. Кравців. – Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: Комісія регіональних дослідів і публікацій НТШ, Вид-ня ЦК Станиславівщини, 1975. – XV+959 с.; Том II / Редактор-упорядник М. Климишин. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто: Комісія регіональних дослідів і публікацій НТШ, ЦК Станиславівщини, 1985. – 900 с.; Том III / НТШ. Український архів, т. XXXIX. Редактор-упорядник Ю. Гаєцький. – Нью-Йорк – Київ – Івано-Франківськ: Комісія регіональних дослідів і публікацій НТШ, ЦК Станиславівщини, 2009. – 864 с.
2. Аркуша О., Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині ХІХ – на початку ХХ ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Випуск 34. – Львів, 1999. – С. 231-268.
3. [Бахаталовський] о. Стефан Йосиф ЧНІ. Николай Чарнецький ЧНІ, Єпископ-Ісповідник. – Йорктон, Саскачеван, Канада: Друкарня Голосу Спасителя, 1980. – XXXII + 281 с.
4. Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885-1938): англійською мовою. – Львів: Місіонер, 2002. – 450 с.
5. Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832-1944). Том 1: Адміністрація і парохії: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – 1004 с.; Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: англійською мовою. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – 570 с.
6. Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1907, ч. 5, с. 61-70.
7. Глистюк Я.С. Генеральна греко-католицька духовна семінарія у Львові 1848-1914: інституційна та соціальна історія: Автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. іст. наук: 07.00.01 – Історія України. – Львів: Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2008. – 20 с.
8. Державний архів Івано-Франківської област (далі – ДАІФО). – Ф. 272, оп. 1, спр. 23. Листування з кураторією Львівського шкільного округу про призначення нових членів Тлумацької повітової шкільної ради, 18.01. 1920 – 30.12. 1931 р., 178 арк.
9. ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 264. Листування з окремими священиками про заміщення вакантної посади в м. Тлумач, 03.10. 1883 – 24.04. 1884 рр., 70 арк.
10. ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 330д. Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887–1941 рр. Том 4, 201 арк.
11. ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 405. Дані про встановлення сервітутів для парафій Тлумацького деканату, 02.03. – 05.07. 1890 р., 30 арк.
12. ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 475. Дані про стан церков і господарських будівель парафій Тлумацького деканату, 05.01. 1894 – 12.03. 1895 рр., 42 арк.
13. ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 584. Дані про прибутки та видатки парафій Тлумацького деканату, 05.07. 1898 – 24.08. 1899 рр., 19 арк.
14. ДАІФО. – Ф. 504, оп. 1, спр. 686. Дані про стан церков і господарських будівель парафій Тлумацького деканату, 22.11. – 24.12. 1904 р., 42 арк.
15. Делятинський Р. Отець Олександр Русин (1868–1955 рр.): біографічний нарис // Греко-католицьке духовенство у суспільно-політичному та національно-культурному житті українців: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Історичні постаті Греко-католицької церкви та їх роль у культурно-просвітницькому та національному

відродженні» (м. Коломия, 18 жовтня 2013 р.) / Наукові редактори – Я.Ткачук і А. Королько. – Коломия: Вік, 2013. – С.48–58.

16. Делятинський Р. Отець Володимир-Лука Микитюк (1899–1944 рр.): біографічний нарис // Галичина: Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Ч. 24: До 70-річчя створення УПА. – Івано-Франківськ: Плай, 2013. – С. 132–155.

17. Дописи: Товмач // Письмо з Просвіти. – 1922. – Ч. 45-46. – С. 368-369.

18. Єгрешій О., Делятинський Р. Концепція науково-дослідної діяльності Інституту історії Церкви Івано-Франківського Богословського Університету імені Св. Івана Золотоустого Івано-Франківської Архиепархії та Митрополії УГКЦ (опублік.: 28 січня 2015) // Івано-Франківський Богословський Університет імені Св. Івана Золотоустого УГКЦ: [електронний ресурс] – режим доступу: <http://ifbu.org.ua/naukova-diialnist/institut-istorii-tserkvy.html> [31.01. 2015].

19. Ігнатій Дзерович (1827 – 02.06.1883) // Родовід: [електронний ресурс] – режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Запис:1047184> [11.09. 2017].

20. Ілярій Нижанківський (1840 – 20.07. 1877) // Родовід: [електронний ресурс] – режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Запис:796421> [11.09. 2017].

21. Конференції Архиреїв Української Греко-Католицької Церкви (1902–1937) / Редактор А. Кравчук. – Львів: Свічадо, 1997. – 108 с.

22. Макух І. На народній службі. – Дітройт: Видання Української вільної громад Америки, 1958. – 628 с.

23. Марусин М. Погляд на виховання кандидатів духовного стану на Україні // Богословія. – 1943-1963. – Т. 21-24. – С. 40-94.

24. Могила Товмацького отця-декана Порфирія Ступницького // Пам'ятки історії та мистецтва Івано-Франківської області [електронний ресурс] – режим доступу: http://ifoonsku.ucoz.ua/Pamjatky_istorij_ta_kultury_novovyjavlene.pdf. – С. 273 із 285.

25. Орлевич І.В. Між духовним пастирством і політикою: о.Іван Костецький в русофільському русі кінця ХІХ – початку ХХ століття // Історія релігій в Україні. – Львів, 2010. – Кн. І. – С. 649-660.

26. Плекан Ю. Діяльність москвофільських товариств у Коломиї та на Покутті (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) // Коломия в європейській історії та культурі: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 775-річчю першої літописної згадки про Коломию (07 жовтня 2016 року) / За ред. Ю.В. Плекана, М.М. Арсака, У.І. Мандрусак. – Івано-Франківськ: НАІР, 2017. – С. 124-138.

27. Рід Ступницькі // Родовід: [електронний ресурс] – режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Рід:Ступницькі> [11.09. 2017].

28. Словарь української мови [електронний ресурс] / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко: в 4-х т. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – Т. 4. – С. 117 – режим доступу: http://ukrlit.org/slovyk/hrinchenko_slovar_ukrainskoi_movy/сестрінець [11.09. 2017].

29. Стрийщина: історично-мемуарний збірник Стрийщини, Скільщини, Болахівщини, Долинщини, Рожнівщини, Журавненщини, Жидачівщини і Миколаївщини / Ред. І. Пеленська, К. Баб'юк. – Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней: Комітет Стрийщини, 1980. – Т. 2. – 608 с.; Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней: Комітет Стрийщини, 1993. – Т. 3. – 635 с.

30. Сухий О. Москвофільство в Галичині: історія проблеми / О. Сухий // Москвофільство: документи і матеріали. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 3-66.

31. Турій О. Греко-католицька церква та українська національна ідентичність у Галичині // Ковчег: Науковий збірник з церковної історії / За ред. Б.Гудзяка, І.Скочилиса, О.Турія. – Ч.4: Еклезіяльні й національна ідентичність греко-католиків Центрально-Східної Європи / Відп. ред. О.Турій. – Львів: Вид-во УКУ, 2003. – С.67-85.

32. Химка І.П. Греко-Католицька Церква і національне відродження у Галичині (1772–1918) // Ковчег: Збірник статей з церковної історії / Редактори: Я.Грицак, Б.Гудзяк.

Упорядники: Л.Гентош, Т.Романюк, О.Турій. – Ч.1. – Львів: Інститут історії Церкви, Інститут історичних досліджень Львівського державного університету імені Івана Франка, 1993. – С.73-107.

33. Шематизм всего клира греко-католицкої Епархії Станиславівської на рік Божий... – Львів: Із типографії Ставропігійського Інститута, 1886; Станиславів: зь печатни І. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1887; 1888; 1890; 1891; 1892; 1894; 1895; 1896; 1897; 1898; 1899; 1900; 1901; 1903; 1904; 1905; 1906; 1907; 1909; 1910; 1911; 1912; 1913; 1914; 1925; 1927.

34. Шематизмъ всечестного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік... – Львів: Изъ типографіи Ставропігійського Інститута, 1882; 1883.

35. Юліан Корнило Дзерович (3 січня 1871 – 8 квітня 1943) // Родовід: [електронний ресурс] – режим доступу: <http://uk.rodovid.org/wk/Запис:1047164> [11.09. 2017].

36. Як Русь слідами Данила ходила. Спогади про паломництво до Святої Землі під проводом Митрополита Андрея Шептицького [електронний ресурс] – режим доступу: <http://apostol.if.ua/products/yak-rus-slidamy-danyla-khodyla> [11.09. 2017].

37. Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini... – Leopoli: Typographia Instuti Stauropigiani, 1871; 1879; 1880.

Дата надходження до редакції: 09.10. 2018